

VERSLAG VAN HET SYMPOSIUM “DE EIGEN IDENTITEIT VAN EEN KLOOSTERKERK”

op 30 november 2013 in de Augustijnenkerk-Eindhoven.

Georganiseerd bij gelegenheid van het 40-jarig priesterjubileum (1 december 2013) van pater Joost Koopmans o.s.a., rector van deze kloosterkerk.

OPENING EN WELKOM door pater Paul Clement o.s.a., provinciaal van de Augustijnen

Van harte welkom op dit symposium “De eigen identiteit van een kloosterkerk”.

Je kunt dat toepassen op een gebouw, maar belangrijker is de kerk als gemeenschap: de kloosterkerkgemeenschap.

Dit gebouw werd en wordt in zijn voortbestaan bedreigd: er moet voor een bedrag van tussen de 3 en 5 miljoen euro aan gerestaureerd worden. Bovendien worden de Nederlandse Augustijnen alleen maar ouder en nemen in aantal en krachten af. Toch willen we onze augustijnse spiritualiteit graag doorgeven, delen met mensen om ons heen opdat die dit op een ongetwijfeld andere, nieuwe manier zullen doorgeven.

U mag dit alles zien tegen de achtergrond van het kerkelijk klimaat in Eindhoven: de 20 parochies met twintig kerken worden teruggebracht tot twee parochies met tien kerken. En die twee parochies willen voldoen aan strikte, grotendeels van bovenaf opgelegde regels.

De bisschoppen zeggen in hun ad limina rapport: “De kerk is een keuzekerk geworden. In de voorbijaande jaren ankerden we ons duidelijker op de grondlijnen van onze katholieke identiteit. De afgelopen vijftig jaar is er te weinig aandacht geweest voor het systematisch geloofsonderricht overeenkomstig de leer van de kerk. Binnen het kader van de parochiefusies worden ook parochiële caritasinstellingen gefuseerd. Fusies tussen parochies en inkrimping – met onvermijdelijk het afstoten van kerkgebouwen – geven op heel wat plaatsen onrust en pijn.”

Wat kan de plaats van een kloosterkerk hierbij zijn?

In de afgelopen vijf jaar is ons duidelijk geworden dat dit gebouw alleen toekomst heeft binnen een groter plan. Dat hebben we samen met de gemeente Eindhoven ontwikkeld. Er is een marktconsultatie gehouden. Op dit moment voeren we gesprekken met de DELA die het plan heeft van deze kerk een ceremoniehuis te maken met conferentieruimte voor een eraan gelegen conferentiehôtel. Daar zijn we heel blij mee: het geeft ons kansen om dóór te gaan met eucharistievieringen, vieringen samen met andere kerken en kerkelijke groepen, organisatie van catechese, diaconie en gemeenschapsvorming.

Nu zijn er – grof gezegd – drie typen van kloosterleven:

Het contemplatieve leven, waar je terecht kunt als je behoefte hebt aan bezinning, rust en gastvrijheid. Het actieve leven: waar een belangrijk accent ligt op één doel, bijvoorbeeld nieuwe vormen van sociaal-pastoraal aanwezig zijn in wijken. Onder andere de SVD en de spiritijnen zijn daarmee bezig. En tenslotte het gemengde leven, waartoe wij behoren, die graag open, gastvrij, bezinnend op weg zijn met anderen om onze samenleving te verbeteren en er te zijn voor de ‘Christus die op straat ligt’.

De titel van dit symposium is: “De eigen identiteit van een kloosterkerk”. Maar ik hoop dat de inleiders en u samen vooral willen nadenken over: “de toekomst van deze kloosterkerk”.

Van de spannende vragen die bij mij daarover rijzen, noem ik:

- wordt die identiteit bepaald door de Augustijnen of door de concrete plaatselijke gemeenschap?
- hoe is hun verhouding?
- wat is onze plaats binnen de RK traditie?
- hoe is onze verhouding tot andere RK groepen, andersdenkenden en levende christenen, andere godsdiensten, humanisten?

Dat zijn vragen niet alleen aan de inleiders, maar aan ieder van ons. Hopelijk vinden we enkele bouwstenen. Hopelijk ervaren we dat ‘wat altijd is geweest’: het waaien van de Geest, dat gebeurt aan ons vandaag. Wij leven zijn bestaan, zijn ongekende naam aanschouwen wij van verre.”Dat is geen stil maar wacht maar tot alles voltooid is” : we houden de naam van God niet alleen hoog met onze woorden, maar het ‘Ik zal er zijn’ hopen we te mogen ervaren in ons doen en laten en in dat van de kleine en grote wereld om ons heen.

DE EIGEN IDENTITEIT VAN EEN KLOOSTERKERK door Peter Nissen

Wij zijn hier samen om na te denken over kloosterkerken: wat is de rol en de toekomst van kloosterkerken en hoe kan het klooster een model zijn voor eigentijdse vormen van kerk zijn, bijvoorbeeld in een protestantse gemeente (daar zal Jeroen Jeroense over spreken). Maar dat wij hier samen zijn, danken we natuurlijk aan pater Joost Koopmans, die het initiatief heeft genomen om bij gelegenheid van zijn veertigjarig priesterfeest aandacht te besteden aan dit thema. En dat is natuurlijk niet toevallig: door zijn inzet eerst voor de Boskapel in Nijmegen en nu voor de Augustijnenkerk hier in Eindhoven is Joost de verpersoonlijking van het ideaal van een door religieus gemeenschapsleven gedragen pastoraat. En daar zijn wij hem dankbaar voor.

De Augustijnenkerk in Eindhoven, in de wandeling de Paterskerk genoemd, is een kloosterkerk. Daaronder verstaan we een kerk die geen parochiekerk is, maar die verbonden is aan een leefgemeenschap van religieuzen. Zij is als gebouw de plaats waar de kloostergemeenschap haar liturgie viert. En die kloostergemeenschap nodigt daarbij van harte ook anderen uit. Rond het klooster ontstaat zo, met de liturgie als ingang, een kring, een gemeenschap, die veel groter is dan alleen de bewoners van het klooster. En ook voor die kring is de kerk de plaats waar zij liturgie viert, maar waar zij vaak nog veel meer doet: waar pastorale zorg plaatsvindt, waar gestudeerd en geleerd wordt, waar gesproken en gebeden wordt, waar feest wordt gevierd en waar getreurd wordt, waar mensen in gesprekken bemoedigd en getroost kunnen worden, waar gedeeld wordt met wie dat nodig hebben en waar solidariteit beleefd wordt. Met andere woorden: een kloosterkerk is volwaardige kerk. Er wordt gedaan wat in de kerk als vertel-, vier- en doegemeenschap wordt gedaan: verkondiging, liturgie, diaconie en gemeenschap.

Maar zij is geen parochiekerk. Het is goed ons dat te realiseren. Er zijn in de Nederlandse rooms-katholieke bisdommen, zoals over heel de wereld, talrijke parochies geweest waarvan de zielzorg aan kloosterlingen, ook aan augustijnen, was toevertrouwd. In het jargon van het katholieke kerkrecht heet zo’n kerk of zo’n parochie een ‘ecclesia/parochia concredita’, een ‘toevertrouwde kerk of parochie’. Maar die kerken waren daarmee nog geen kloosterkerken. Zij waren niet op de eerste plaats verbonden met een concrete leefgemeenschap van religieuzen. Zij waren en zijn – waar ze nog bestaan – nog steeds onderdelen van de diocesane kerkorganisatie: stukjes van het bisdom, want dat is in het katholieke kerkrecht de lokale kerk, maar dan stukjes waarvan de bisschop de zielzorg min of meer toevallig aan paters heeft toevertrouwd. Maar het hadden ook wereldheren kunnen zijn. Parochies waarvan de zielzorg aan paters was toevertrouwd, kennen we in Nederland al vanaf de middeleeuwen. Vooral de norbertijnen hebben daarin een lange staat van dienst, zeker hier in Noord-Brabant. Maar in de negentiende en de twintigste eeuw stelden ook veel mannelijke religieuzen van andere orden en congregaties zich beschikbaar om de gaten in de parochiële zielzorg op te vullen, ook dus augustijnen. Maar hun parochiekerken waren daarmee nog geen kloosterkerken. Een kloosterkerk is primair georiënteerd op een kloostertraditie, een parochiekerk is onderdeel van de diocesaan georganiseerde kerk. Het lijkt mij goed om dat onderscheid even vast te houden, voor de rest van mijn inleiding, maar ook voor dit hele symposium.

Op drie punten wil ik in mijn inleiding kort ingaan: om te beginnen op de traditie van kloosters en hun kerken, ten tweede op de eigen kenmerken van kloosterkerken en ten derde op de plaats van kloosterkerken in de kerk van de toekomst.

Een geschiedenis van flexibiliteit en autonomie

Laten we eerst even kort terugblikken in de geschiedenis van het kloosterleven. Iedereen weet dat het om een rijke en een gevarieerde geschiedenis gaat. Het kloosterleven, dat in zijn herkenbare vorm pas in de vierde eeuw zijn intrede doet in het christendom, om te beginnen in de woestijn van Egypte en de ruige gebieden van Palestina en Syrië, kenmerkt zich door een grote mate van flexibiliteit en variëteit. Dat is in de loop van de ruim zestien eeuwen kloostergeschiedenis alleen nog maar groter geworden. Die variëteit valt min of meer af te lezen aan het grote aantal religieuze orden en congregaties die nu nog bestaan. Dat zijn er namelijk bijna vierduizend; in het pauselijk jaarboek staan zo'n 3.700 instituten van gewijd leven, dat zijn orden, congregaties, seculiere instituten en sociëteiten van apostolisch leven. Maar niemand weet eigenlijk hoeveel het er precies zijn. Er ontstaan namelijk nog steeds nieuwe congregaties, vooral in Afrika en Azië, en er zijn er een heel aantal die alleen in een bepaald bisdom of een bepaald land werkzaam zijn en die daardoor nooit doordringen tot de internationale statistieken. Er zijn er bovendien ook verdwenen uit de geschiedenis. Vooral bij de opheffing van de kloosters ten tijde van de Franse Revolutie zijn er enkele orden uit de geschiedenis verdwenen die al sinds de twaalfde of dertiende eeuw in vooral Frankrijk verspreid waren. U kent waarschijnlijk wel het grapje over de drie dingen die God *niet* weet: Hij weet niet hoeveel zustercongregaties er zijn, Hij weet niet hoeveel geld de franciscanen hebben en Hij weet niet wat het volgende is dat de jezuïeten gaan doen.

Dat grote aantal heeft te maken met het feit dat kloosterlingen altijd de kunst verstonden in te spelen op nieuwe noden en nieuwe vragen in de samenleving. Dat lukte hen veel beter dan de in bisdommen georganiseerde kerk, die veel langzamer mee veranderde met de samenleving. Deden zich nieuwe maatschappelijke veranderingen voor, zoals de opkomst van de steden, de groei van nieuwe vormen van armoede in die steden, de behoefte aan onderwijs, de vraag naar goede prediking, de nood aan opvang voor zieken, pelgrims, vrijgelaten slaven, weduwen, weeskinderen en andere mensen die in de knel kwamen, dan speelde ofwel een reeds bestaande orde of congregatie daarop in of er ontstond een nieuwe. De kloosterlingen konden dat door hun grote mate van flexibiliteit en door hun instelling van dienstbaarheid. Zij waren er niet primair op uit zichzelf als institutie in stand te houden; zij waren gericht op de ander, op de vragen die vanuit kerk en samenleving op hen afkwamen. En daar speelden zij op in. Voor hen waren niet regels en gegroeide structuren primair, al waren er beslist ook tijden in de geschiedenis van het kloosterleven waarin de regels een groot gezag hadden. Ook kloosterorden kenden in hun geschiedenis tijden van verstarring en van regelfetisjisme; ook zij kenden perioden waarin het *aggiornamento* werd gehinderd door de zogenaamde heiligheid van regels en structuren. Maar altijd stond toch voorop: wij zijn er niet voor ons zelf, wij willen dienstbaar zijn aan anderen. En doorgaans slaagden de religieuzen erin sneller op nieuwe pastorale of diaconale noden en uitdagingen een antwoord te vinden dan de bisschoppelijk georganiseerde kerk, die als het ware veel meer structurele ballast mee te slepen had. Die flexibiliteit, die veranderingscapaciteit van het kloosterleven, lijkt mij een waardevol element om uit de geschiedenis vast te houden, voor nu en voor de toekomst.

Een tweede belangrijke element lijkt mij de relatieve autonomie van het kloosterleven ten opzichte van de diocesane kerk. Afgezien van zogenaamde diocesane congregaties, dat zijn vooral in de negentiende en de twintigste eeuw ontstane congregaties van zusters en broeders, die rechtstreeks onder het gezag van een bisschop vallen, hebben de meeste kloosterlingen niet direct te maken met het gezag van een bisschop. Zij hebben hun eigen, doorgaans democratisch gekozen bestuurders, die als oversten leiding geven aan hun gemeenschap. Wel hebben zij vaak een algemeen bestuur en die algemene besturen zijn zich in de negentiende en de twintigste eeuw grotendeels in Rome gaan vestigen, enerzijds omdat zij toch graag tegen het centralistische gezag van paus en curie aanleunden en anderzijds omdat zij in Rome ook de besturen van andere orden en congregaties konden ontmoeten. Dat was handig voor overleg en afstemming. Maar strikt genomen hebben kloosterlingen, behalve wanneer zij als pastor in een parochie werken, niet zo veel te maken met bisschoppen, met kardinalen en met de paus. Zij hebben vanaf hun ontstaan een zekere mate van eigenstandigheid en zelfs een zekere afstand tot de hiërarchische kerk. De monnik Johannes

Cassianus, die rond het jaar 400 gesprekken voerde met monniken in Egypte, Palestina en Byzantium en die gesprekken ook optekende in een boek – je zou kunnen zeggen: het eerste interviewboek met kloosterlingen –, vraagt zich af waarom iemand monnik in de woestijn wordt. Hij antwoordt dan: de monnik ontvlucht de bisschop en de vrouw. Met dat ontvluchten van de vrouw doelde Cassianus deels wel op de vijandigheid tegenover lichamelijke seksualiteit, die het christendom van zijn tijd – en nog lang daarna – parten speelde. Maar hij doelde ook op het feit dat monniken wilden breken met de sociale banden waarin zij verwickeld waren: het familiebezit, de familiebelangen enzovoorts. En ‘de vrouw’ was daarvan het symbool. Met het ontvluchten van de bisschop bedoelde Cassianus dat de monniken de machtskerk wilden vermijden die vanaf het eind van de vervolgingen aan het ontstaan was, een ambtelijke kerk, nauw verbonden met de staat, een kerk waarin de bisschoppen vaak door de keizer benoemd werden en ook zijn politiek moesten ondersteunen en daarvoor dan beloond werden met status, macht en rijkdom. Tot die kerk, waarin het steeds gemakkelijker en vanzelfsprekender was om christen te zijn en er nog maar weinig van je gevraagd werd, tot die kerk wilden de monniken niet behoren. En daarom ontvluchtten zij de bisschop. Al snel groeiden monnikenkerk en bisschoppenkerk naar elkaar toe, zeker al in de vijfde eeuw, toen er monniken waren als Basilius de Grote, schrijver van een kloosterregel die in de Oosterse kerken nog steeds wordt gebruikt en die tegelijk ook bisschop waren en hun klooster bouwden bij de bisschopskerk, de kathedraal dus. Maar in de middeleeuwen zijn er weer regelmatig schermutselingen tussen kloosters en bisschoppen over de autonomie van de kloosters en meestal wonnen de kloosterlingen dat. Er waren zelfs kloosterorden die zich ontwikkelden tot een soort schaduwmacht, parallel aan die van paus en bisschoppen. In de elfde en twaalfde eeuw was de abt van het benedictijnenklooster van Cluny in Frankrijk (dicht bij het huidige Taizé) bij tijden machtiger dan de paus: kruistochten werden alleen een succes als de abt van Cluny er zich achter schaarde. En dat er tot de huidige paus nooit eerder een jezuïet paus is geworden, heeft te maken met het feit dat de jezuïeten toch al machtig genoeg waren en hun overste, wegens de kleur van zijn kleding, de bijnaam had van ‘de zwarte paus’. Dat nu wel een jezuïet tot paus is gekozen, betekent dus meteen dat de jezuïeten niet meer zo machtig zijn en dat de combinatie van pausschap en jezuïetenorde niet meer als een ongezonde en bedreigende opeenhoping van macht wordt gezien.

Spirituele oase en luisterende gemeenschap

Twee dingen houden we dus al over uit de rijke geschiedenis van het kloosterleven: de flexibiliteit van de kloosters en hun relatieve zelfstandigheid of autonomie. Kloosterlingen hoeven zich niet altijd meteen iets aan te trekken van wat een bisschop zegt en dat kan soms heel handig zijn.

Ik zou die flexibiliteit en die relatieve autonomie ook graag willen vasthouden als twee kenmerken van kloosterkerken in onze tijd. Relatieve autonomie betekent dus: kloosterkerken hoeven niet mee te gaan in grootscheepse fusie- en sluitingsplannen van kerken die in bisdommen en dekenaten worden bedacht. Of een kloosterkerk open blijft, beslissen in eerste én laatste instantie de kloosterlingen zelf. Bovendien zijn kloosterkerken betrekkelijk autonoom in het plannen van hun activiteiten en het vormgeven van hun liturgie. Zij zingen de liederen die zij graag zingen. En als het nodig is, kunnen zij zich altijd beroepen op eigen ordetradities.

En flexibiliteit betekent in onze tijd: kloosterkerken kunnen inspelen op nieuwe vragen die zich in kerk en samenleving voordoen. Op de behoefte aan nieuwe geloofstaal bijvoorbeeld, wanneer wij de oude niet meer verstaan; op de behoefte aan zorg en aandacht voor mensen die tussen de mazen van de sociale wetgeving vallen en die niet passen in bestaande structuren en voorzieningen; op de behoefte vooral aan spiritualiteit.

Want daarmee kom ik, na de flexibiliteit en de autonomie, op een derde kenmerk van kloosterkerken in onze tijd: zij zijn verbonden met een eigen traditie van spiritualiteit, zij worden door die eigen spiritualiteit gedragen. Elke orde en congregatie kent – met alle gemeenschappelijkheden die er natuurlijk ook zijn – wel eigen accenten in haar spiritualiteit en die accenten kunnen in de liturgie en de activiteiten van een kloosterkerk tot uitdrukking komen. Precies die verbondenheid met spiritualiteit, met persoonlijke geloofsbeleving, maakt volgens mij kloosterkerken zo actueel als het maar zijn kan. Want terwijl het kerkelijk geloof in ons deel van de wereld sterk op zijn retour is, groeit

de belangstelling voor spiritualiteit zienderogen. Mensen zijn, juist misschien door het naar de achtergrond verdwijnen van de kerken, op zoek naar waarden die een oriëntatie geven aan hun leven en naar praktijken en modellen waarmee zij die waarden kunnen voeden. Er is, om te beantwoorden aan die vraag, een enorme spirituele markt ontstaan, met vele aanbieders. Vaak beloven ze mensen succes op de korte termijn: doe mee aan onze cursus en u ontdekt in drie dagen uw diepste zelf. Vaak hebben ze er ook commercieel belang bij: elke goeroe heeft zijn giro. Kloosterkerken kunnen dan een welkom alternatief zijn. Zij kunnen met hun spirituele aanbod een oase zijn voor de zoekende mens, een oase zonder commercieel belang, al moet natuurlijk ook de schoorsteen in het klooster roken en een oase die ook geen vals succes op de korte termijn belooft. Want als we iets kunnen leren van de christelijke traditie van spiritualiteit en juist van iemand als Augustinus, dan is het dat spiritualiteit een project van het hele leven is, dat het om duurzaamheid, geduld en uithoudingsvermogen vraagt.

Ik kom bij nog enkele kenmerken van kloosterkerken. Kloosterkerken zijn behalve oasen van spiritualiteit ook plaatsen waar echt geluisterd wordt, plaatsen dus waar de antwoorden niet al meteen klaarliggen. Kloosterlingen zijn mensen die van luisteren hun professie hebben gemaakt, letterlijk en figuurlijk. Letterlijk: want zij leggen een professie af, een gelofte, om gehoorzaam te zijn, en dat gehoorzaam zijn betekent 'goed willen horen', luisterbereid zijn. En figuurlijk: luisteren naar de hartslag van de tijd, luisteren naar wat er leeft in de harten van mensen, is hun beroep, hun professie. Dat is hun roeping: religieuzen hebben de taak goed te luisteren naar wat er gaande is, in die zin dus echt 'gehoorzaam' te zijn, hun oor te luister te leggen bij de hartslag van de tijd. Maar in kloosterkerken wordt niet alleen geluisterd, er wordt ook iets teruggegeven, er wordt iets aangeboden door de gemeenschap van mensen die zich met die kloosterkerk en haar spiritualiteit verbonden weet en dat zijn niet alleen de geprofeete kloosterlingen, maar ook allen die in de spiritualiteit van een kloostertraditie willen delen zonder meteen zelf in te treden. Zij vormen samen met de kloosterlingen een religieuze gemeenschap in de ruime, wijde zin van het woord. Die religieuze gemeenschap heeft iets te bieden. Zij schenkt getuigenis, geestkracht en barmhartigheid. Of anders gezegd: zij is vrijmoedig, spiritueel en diaconaal. Vrijmoedig is zij in haar getuigenis over wat zij al luisterend – 'gehoorzaam' dus - opvangt. Een religieuze gemeenschap maakt zich tot tolk van de stemlozen, ook hier in een stad als Eindhoven. Zij legt getuigenis af van vrede en gerechtigheid. Zij durft profetisch te zijn: zij durft te spreken vanuit en met het oog op Gods toekomst, waarvoor de Bijbel het beeld van het koninkrijk van God gebruikt. En zij doet dit zonder zich te laten intimideren door machthebbers, ook niet binnen die kerk. Zij zwijgt niet omdat zij vermoedt dat bisschoppen, curiecongregaties of algemene oversten dit liever hebben. Als zij meent te moeten spreken, spreekt zij, in alle vrijmoedigheid. Vervolgens is zij spiritueel: zij deelt met anderen de religieuze expertise die zij in een ordetraditie van soms vele eeuwen heeft opgebouwd. Zij geeft de geestkracht door die zij heeft ontdekt in het lezen van de Schriften, in het vieren van de liturgie, in vormen van gebed en meditatie. De honger naar spiritualiteit, naar bezinning en verdieping nodigt religieuze gemeenschappen uit te zijn wat zij zijn: spirituele expertisecentra. En tenslotte is zij diaconaal: een religieuze gemeenschap wil in barmhartigheid nabij zijn bij wie dat nodig hebben. Zij doet dat zonder aanzien des persoons, zoals de vroege christengemeenten diaconaal actief waren voor leden én niet-leden. Maar wel ziet zij de persoon om wie het gaat aan: zij wil hem of haar zien. Zij legt een hand op de schouder van wie eenzaam is, zij heelt de pijn van wie gekwetst is, zij wijst de weg aan wie verdwaald is, zij droogt de tranen van wie verdriet heeft, zij schenkt geborgenheid aan wie zich ontheemd voelt. In haar barmhartigheid legt zij getuigenis af van de baarmoederlijke liefde van God, een liefde die tot de ander zegt: het is goed, jij mag er zijn zoals je bent, koester je in mijn warmte. Om die warmte van God, die geborgenheid van de Eeuwige, die zichzelf aan Abraham bekend maakt als 'de Ene van de moederborst' (Gen. 17,1: El Shaddai), door te kunnen geven, moet een religieuze gemeenschap zelf ook warmte ervaren. En dat brengt mij bij wat wellicht het moeilijkste kenmerk van een religieuze gemeenschap is, namelijk precies dat zij gemeenschap is. Zij wordt uitgedaagd de

kunst van het gemeenschap zijn voor te leven, en wel een gemeenschap te zijn van mensen die elkaar niet zelf hebben uitgekozen. In een huwelijk of een andere relatie hebben de partners elkaar zelf gekozen, althans meestal. Maar wie tot een kloostergemeenschap en ook tot een lekengroep rond een klooster toetreedt, gaat het leven delen met mensen die hij of zij niet zelf heeft uitgekozen. Dat valt niet altijd mee. Elk mens heeft zijn hebbelijkheden en zijn onhebbelijkheden. En toch wordt een lid van een religieuze gemeenschap uitgedaagd ieder lief te hebben, zonder onderscheid. Dat is een opgave, zoals ik al zei misschien wel de moeilijkste van het religieuze gemeenschapsleven. Maar zij is die moeite waard, juist in onze tijd, waarin zoveel gemeenschappen kwetsbaar blijken te zijn. Want juist hierin, in de kunst dus van het gemeenschap zijn, kan een leefgemeenschap van religieus bewogen mensen, voor de wereld een profetisch teken zijn van het komende rijk van God.

Schakel in een netwerk van huizen van bezieling

Ik wil nog een paar woorden zeggen over mijn derde punt: de plaats van kloosterkerken in de toekomst van de kerk. We weten allemaal dat kloosterkerken kwetsbaar zijn, precies omdat de kloostergemeenschappen kwetsbaar zijn. Veel orden en congregaties weten dat zij over enkele decennia, sommige al over enkele jaren, niet meer in Nederland zullen bestaan. Enkele gemeenschappen hebben wel nog jonge en vitale leden, maar het zijn er niet veel. Wat ik alleen maar kan hopen is dat er voldoende vitale kloosterlingen overblijven om ook enkele vitale kloosterkerken in stand te houden. Maar dat in standhouden is niet alleen een zaak van geprofeste kloosterlingen. Een aantal kloosterkerken zullen ook kunnen blijven bestaan als er voldoende niet-kloosterlingen zijn die zich willen verbinden met de spiritualiteit van een orde of congregatie en die zich voor het behoud van een kloosterkerk als spiritueel centrum willen inzetten. Twee dingen zijn daarvoor volgens mij noodzakelijk. Ten eerste dat enkele van die betrokken niet-kloosterlingen ook bereid zullen zijn dichtbij de kloosterkerk te wonen en zich sterk met die kerk te engageren, liefst in een leefgemeenschap. Want wat is een kloosterkerk zonder een kloostergemeenschap. Die kloostergemeenschap hoeft er niet per se een te zijn met voor het leven geprofeste leden, er zijn ook heel goed vormen van tijdelijk engagement denkbaar, zoals het boeddhistische kloosterleven dat al heel lang kent. Maar er moeten wel enkele mensen zijn die bereid zijn de spiritualiteit van die kloostertraditie voor te leven. En een tweede vereiste is dat de kloosterorden en congregaties tijdig, nu het nog kan, juridische en financiële regelingen treffen om het voortbestaan van hun zending in Nederland veilig te stellen voor de tijd waarin zij er zelf misschien niet meer zullen zijn. Dat betekent: zorg dat er een vermogensbasis is en een stichting die in de toekomst het beheer over dat vermogen en over de kloosterkerk kan overnemen, maak daar goede regelingen voor, zorg dat er heldere afspraken zijn. Investeer in de toekomst *voorbij* uw eigen toekomst, zorg dat anderen de augustijnse, dominicaanse, karmelitaanse, franciscaanse, vincentiaanse en welke andere zending ook kunnen overnemen en voortzetten als de orde of congregatie in haar juridische vorm niet meer in Nederland kan functioneren.

Want behoefte aan plekken als de kloosterkerken zal er zeker blijven, om de redenen die ik zojuist eigenlijk al heb aangegeven. En ik zie voor deze plekken ook een plaats in de kerk van de toekomst. Die kerk van de toekomst zal klein zijn, minder georganiseerd en minder gestructureerd. Zij zal eerder een netwerk zijn van huizen van bezieling dan een strak georganiseerde institutie. Ik zie nu al op vele plekken, vaak uit onvrede met de ontwikkelingen in de bisschoppelijk aangestuurde kerk, nieuwe initiatieven ontstaan: ekklesia's, oecumenische basisgroepen, huisgemeenten, huizen voor bezield verband, zoals De Nieuwe Liefde in Amsterdam, waar wij gisteren met het tijdschrift *Speling* een symposium hadden. Al die initiatieven samen vormen een netwerkkerk, een keten van gemeenschappen, een vloeiende, beweeglijke kerk of 'liquid church'. In dat netwerk kunnen kloosterkerken belangrijke schakels vormen. Zij kunnen bij uitstek plekken zijn waar mensen zich spiritueel kunnen voeden, waar mensen bemoedigd en geïnspireerd worden, waar zij kunnen bijtanken, waar zij bezieling kunnen vinden. Daar hebben kerken en vooral kloosterkerken ervaring in, daar zijn zij goed in. Volgens mij moeten zij zich in de toekomst ook steeds meer op die taak concentreren: doe waar je goed in bent als kerk, en dat is mensen inspireren, motiveren, bezielen om zich ook buiten de kerk en buiten de vieringen in te zetten voor het goede. De theoloog Henk de

Roest ziet de kerk in een boek met diezelfde titel als *Een huis voor de ziel*. Dat is de kern, en dat is waar kloosterkerken zich voor kunnen inzetten.

En als zij dat doen, bouwen zij mee aan een wereld waarvoor de Bijbel het beeld van het koninkrijk van God gebruikt. Want dat is het gezamenlijke doel waarheen wij als pelgrims onderweg zijn: een wereld van vrede en gerechtigheid, een wereld waar ieder mens tot zijn of haar recht kan komen, een wereld waar – om met Huub Oosterhuis te spreken ‘brood en liefde is, genoeg voor allen’, een wereld naar het hart van God. En waar mensen, bewogen om elkaar, zich inzetten voor die wereld, daar begint die wereld ook al, als een klein zaadje, als een sprankje hoop.

EINDHOVEN, DE KERK ALS KLOOSTER door Jeroen Jeroense

Allereerst dank ik de organisatie voor de uitnodiging hier mijn visie over de kerk als klooster weer te kunnen geven. Gewaagd. Een protestant op katholiek grondgebied. Je loopt het risico te worden bekeerd. Daarnaast mijn hartelijke felicitaties aan pater Joost Koopmans voor zijn veertigjarig ambtsjubileum. Dat de geest van de Levende werkt, daar is hij een levend teken van.

In deze lezing geef ik kort mijn idee rondom ‘De kerk als klooster’ weer. Een visie op een vernieuwde kerk. Het is niet alleen meer een droom, want sinds mei 2013 hebben we in het Gelderse Elst naast de Protestantse kerk een spiritueel centrum gerealiseerd dat volgens dit concept vorm heeft gekregen. Wie eens kennis wil maken met een protestants spiritueel centrum dat zich geïnspireerd weet door de plattegrond van een klooster is van harte welkom. We schenken er als calvinisten niet alleen koffie en thee, maar ook bier en de wijn van het Koninkrijk.

Bouwplaats

Anderhalf jaar geleden ontstaat er naast de ‘Grote Kerk’, vierplek van de protestantse gemeente Elst, een heuse bouwplaats. Containers worden als robuuste bouwkeet en werkplaats neergezet. Busjes met namen van slopers, aannemers, stukadoors, dakbedekkers en installatiebedrijven rijden af en aan. Muziek van radio 3FM knalt uit luidsprekers. Bij een meezinger wordt er vanuit de bouwplaats uit volle borst mee gegalmd. Een alternatieve viering? Nee, zang op de maat van zaag, hamer of boor. Kortom: hier bouwt een kerk aan de toekomst. Met lef, visie en moed is er naast de eeuwenoude Grote Kerk een centrum gerealiseerd waar christelijke spiritualiteit wordt geleefd, geconcretiseerd en onderwezen. Een gastvrij en uitnodigend onderkomen voor iedereen die geïnteresseerd is in de christelijke traditie. Terwijl in andere plaatsen kerken krimpen en zelfs worden gesloten, gelooft de protestantse gemeente in Elst dat er wel degelijk toekomst is voor mensen die zich geïnteresseerd weten in de christelijke traditie. Een spirituele ruimte voor mensen die zoeken naar zingeving.

De bouw van het centrum is niet uit de lucht komen vallen maar is een vrucht van jarenlang nadenken over de toekomst van de kerk. Het centrum naast de kerk is de uitkomst van lang gekoesterde dromen. Al jaren hebben in en buiten de kerk van Elst mensen gedroomd van een vernieuwde vorm van kerk zijn. Naast de bestaande vieringen was en is er behoefte aan andere ontmoetingen van zingeving. Alleen was het nog niet helemaal helder op wat manier we deze ontmoetingen vorm moesten gaan geven. Het vormgeven van dromen is immers een proces.

Om het concept van een vernieuwde kerk concreet te maken is door mij in 2009 het pamflet ‘De Kerk als klooster’ geschreven. Een vernieuwde vorm van kerk zijn, die is ontstaan in discussie met gemeenteleden. In het pamflet vormt de plattegrond van een klooster de blauwdruk voor allerlei activiteiten. ‘De Ruimte’ is grotendeels volgens dit principe opgebouwd. Wij geloven dat mensen, of ze zich nu ongebonden spirituelen, agnosten, religieuzen of anderszins noemen, altijd behoefte houden aan zingevingsontmoetingen. Of je nu wel of niet gelooft in een Eeuwige, of Levende God, ieder mens zal in zijn leven betekenis moeten geven aan de existentiële zaken van het bestaan als: geboorte, liefde, verlies, ziekte en de dood. Als kerk willen we deze zingevingsontmoetingen stimuleren. Door ze een ruimte aan te bieden. Letterlijk. Een plek waar deze ontmoetingen op het grensgebied van leven en dood, hemel en aarde gestalte kunnen krijgen. De plattegrond van het

aloude klooster is een blauwdruk voor deze ontmoetingen. We hebben het als een metafoor gezien. En vanuit die metafoor letterlijk een nieuw centrum gebouwd.

Plattegrond van De Ruimte

Refter: ik start niet met de kapel of kerk. Nee. Wellicht is de keuken wel de belangrijkste ontmoetingsplek van onze ruimte. Wanneer je een nieuw spiritueel centrum op wil richten, start dan met een goed geoutilleerde keuken, zou ik willen stellen. In onze refter worden eenvoudige doch voedzame maaltijden geserveerd. Aan tafel worden alle gasten één. Kerkelijk, niet kerkelijk, zoekers, vinders, twijfelaars, allemaal genieten we van de dagelijkse kost. Iedere week wordt er gekookt en gegeten. Soms hemels, soms spiritueel, soms duurzaam. Er gebeuren de mooiste dingen aan de tafel van de Heer. Het nieuwste concept is het verbinden van een maaltijd met een activiteit. Bijv. 'de filmavond'. Eerst eten met een korte preview, daarna de 'film die er toe doet'. Een groot succes. De maaltijd zit zo vol, 55 mensen voor de film.

Scriptorium: al eeuwen lang zijn mensen op zoek naar de zin van het bestaan. In het scriptorium kan er naar hartenlust worden gegrastuind in alles wat met zingeving te maken heeft. Denk niet aan een bibliotheek. Het zijn een aantal ruimtes waar lezingen en debatten worden georganiseerd. Over Levinas, levenskunst, zinvol leven, Het nieuwe werken, economie voor dummies, mindfulness, enz. Ook worden er films bekeken, zijn er interviews met bekende Elstenaren, onder de titel: 'wintergasten'. Het scriptorium waarin het modale bestaan wordt gelezen, besproken en bediscussieerd.

Het poortgebouw: niet het altaar, maar de stamtafel vormt de heilige plek in De Ruimte. Een grote bruine stamtafel met daaromheen rode designstoelen gedrapeerd -een kopie vormend van Da Vinci's laatste avondmaal- is het ontmoetingspunt van De Ruimte. Het atrium vormt het poortgebouw waar alle bezoekers gastvrij worden ontvangen en de weg gewezen. Een gastheer of vrouw, een soort gastenzuster/broeder ontvangt de moderne pelgrim door het leven en wijst hem of haar de weg naar één van activiteiten. In het atrium vinden de ontmoetingen plaats. De zogenaamde 'wisselende contacten'. Verrassend, inspirerend en soms ontroerend. Het poortgebouw is net als het centrum gebouwd volgens de kernwoorden: open, transparant en gastvrij. Veel glas, licht en uitzicht op de tuin.

De tuin: een klein wonder is voor mij de tuin. Als predikant en inspirator kon ik natuurlijk niet overal met mijn neus bovenop zitten. Ook het ontwerp van de tuin moest ik loslaten. Tegen de ontwerpgroep zei ik: 'Het moet een spirituele tuin zijn.' Ze knikten instemmend maar of ze het begrepen? Ze hebben het verstaan. Het is een ware Hof van Heden geworden. Met een bron om je te laven, een stiltetuin waar je langs de Ierse reiszeggen kunt lopen, planten in de kleuren van het kerkelijk jaar, een oude doopvont fungeert als plaats waar de stenen gelegd worden van hen die overleden zijn, de naam wordt langzaam uitgewist door regen, wind en natuur, zoals het leven zelf. Levens van mensen worden zo opnieuw gedoopt. En overal bankjes. Om heerlijk op te zitten, te mijmeren, te verstillen. U hoort het. Ik zit er graag.

De kapittelzaal: ofwel de pastorale ruimte. Hier zitten de pastores: de twee predikanten en de jeugd en jongerenwerkster. Je kunt er zo binnenwandelen en vragen om een gesprek wanneer je daar behoefte aan hebt. Je loopt zo vanuit de kerk of refter de pastorale ruimte in. Zo kent het pastoraat weinig drempels. Het is niet nodig eerst een afspraak te maken. Altijd is er iemand van het pastorale team aanwezig. Ik ervaar het zelf als een groot goed dat ik op deze manier allerlei mensen tegenkom die ik voorheen niet zag. We draaien nu een half jaar en de drempel om me aan te spreken is werkelijk lager. Het is soms ook wel lastig. Ook al heb ik de deur dicht, als teken dat ik bezet ben, aan een artikel werk of preek, mensen komen toch binnen. Uiteindelijk is dit alleen maar positief. Ook is het contact met mijn collega's veel gemakkelijker. Je ziet elkaar veel en daardoor zijn er meer ideeën en minder communicatiestoornissen. Even met elkaar een kop koffie drinken doet immers wonderen.

De kapel: tenslotte de vierruimte. In De Ruimte bevindt zich een kleine kapel die uitkijkt over de stiltetuin. Een plek om stil te zitten, te mediteren. Van maandag tot en met vrijdag hebben we daar een getijdengebied. Iedere ochtend om 9 uur en iedere avond om 10 uur is er een korte viering. Een

kleine 15 vrijwilligers houden deze vieringen draaiende. Het schenkt het gebouw, naast de mensen, een ziel. Door de kapel is de Ruimte meer dan een activiteitscentrum of sociaal buurthuis. Tijdens de ontwerpfase van De Ruimte vroeg de architect ons steeds: 'Wat maakt dit gebouw nu tot een spirituele plek?' Goede vraag. Wij waren in het begin het antwoord schuldig. De kapel en de stiltetuinen tillen het uit boven het buurthuis op de hoek. Het voelt goed om iedere dag met een kleine groep mensen de dag te begroeten en te besluiten.

De novicenzaal: De Ruimte beschikt ook over een speciale plek voor de jongeren. Een eigen bar, speelzaal met tafeltennis, en de traditionele voetbaltafel. Kortom: een echt honk. Daar hebben de jongeren een eigen plek, onder hetzelfde dak van De Ruimte. Speels en uitdagend. Daar organiseren ze zelf onder leiding van de jeugd- en jongerenwerkster hun eigen zingevingsmomenten. De nacht van Elst, het weekend van het leven en de dood. Maar ook een zeilweekend. Alles voor wie nog jong van geest is.

De voorraadkamer: naast dit alles is er ook nog een atelier waar je kunt schilderen, boetsen of op een andere manier creatief kunt zijn.

Dit was een korte rondgang door De Ruimte. Het moderne klooster te Elst. Helaas nog geen vaste bewoners, mensen die er letterlijk wonen, maar wie weet. We blijven dromen.

Gastvrijheid en Regionaliteit

Wat zijn een aantal belangrijke aspecten van de 'Kerk als klooster'? Allereerst is daar het aspect van de '**Gastvrijheid**'. Een klooster is van oudsher een plek waar mensen gastvrij onderdak kunnen vinden. Ieder mens die een bed zoekt voor de nacht is van harte welkom. Je krijgt een goede maaltijd. Maar je bent niet verplicht om deel te nemen aan een viering of voor te gaan in gebed. De kerk kan van deze grondhouding veel leren. Te snel wordt de argeloze gast besprongen met allerlei geloofsvragen die tot het terrein van de persoonlijke intimiteit behoren. Principieel zal de kerk als klooster de pelgrim niet meer dan welgemeende gastvrijheid moeten schenken. Of een gast zich nader wil verdiepen in geloof en leven, ligt aan deze zelf. Het model van het klooster legt het initiatief voor verdere levens- en geloofsverdieping bij de mens zelf. Wie vraagt, krijgt zeker antwoord, maar wie lekker de kat uit de religieuze boom wil kijken, mag ook heerlijk en vrijuit zijn gang gaan.

Een ander aspect is de **regionale functie** van een klooster. Een klooster ontvangt gasten die van ver of dichtbij komen. Bewoners van omliggende dorpen zijn van harte welkom, maar weten zich geenszins verplicht om zich op één of andere manier aan die bepaalde gemeenschap te binden. Niet de plaats waar je woont is bepalend om eens een klooster binnen te stappen, maar de interesse van de gast.

Kerken houden helaas vaak nog wel vast aan een soort territoriaal model. Zeg maar het aloude beeld van parochie of wijkgerichte kerk. Populair gezegd: daar waar je woont, moet je ook ter kerke gaan. Je bent solidair en loyaal aan de kerk om de hoek. Dit model gaat niet uit van de individuele behoefte van de kerkganger, maar vanuit het geroepen zijn naar de gehele kerk. Je bent er voor elkaar, tegen wil en dank. Het parochieconcept functioneerde misschien goed in een tijd dat mensen nog aan hun plek gekluisterd waren en gedwee de prediking van de kansel volgden. In de huidige tijd, waarin mensen mobiel zijn en zelf wel uitmaken wat ze wel of niet willen geloven, is dit concept rijp voor de rommelzolder.

Mensen kiezen al lang niet meer voor de school om de hoek. Mensen kiezen een school die aansluit bij hun opvoedingsideeën. Desnoods moet er een flink eind voor worden gereden. Helaas heeft menige kerk deze omslag in denken nog niet meegemaakt. Mensen shoppen, ook op de religieuze en spirituele markt. Daar wordt vaak wat laatdunkend over gedaan, maar waarom? Je moet mensen serieus nemen in hun ideeën en gevoel. Het werkt bevrijdend voor de kerk, wanneer ze dit parochiemodel zal verlaten en niet langer krampachtig probeert de mens uit de buurt binnen de kerkmuren te halen. Daarnaast moet je je als kerk specialiseren. Je moet een herkenbaar gezicht, smoel krijgen. Of liturgisch, of diaconaal, of maatschappijkritisch, of voor agnosten, of,..niet alles in één. Wees herkenbaar!

Beziëld Huis

In zijn boekje 'Jij die mij ik maakt' van Huib Oosterhuis spreekt de schrijver zijn hoop uit dat er huizen van een 'beziëld verband' worden opgericht in Nederland om de ontkerkelijkheid tegen te gaan. Een pakkend citaat uit dit boek: 'Ooit is de West-Europese beschaving gered door een keten, een netwerk van kloosters, van waaruit het landschap in cultuur werd gebracht, akkers aangelegd, bronnen geslagen. En waar de heilige Schriften werden overgeschreven en vertaald en doorgegeven. In de eenentwintigste eeuw zou er een keten van beziëld-verband-huizen moeten ontstaan die het grote bijbelse verhaal bewaren en alle kunst en cultuur die aan dat verhaal ontbloeid is, in leven houden.' Het centrum naast de Grote Kerk in Elst, midden in de Betuwe, wil een dergelijk beziëld huis worden. Het woord 'klooster' kan gedachten oproepen aan een gemeenschap die zich van de wereld afsluit. 'De Ruimte' wil uitdrukkelijk openstaan naar de wereld toe.

Ik verwacht dat het centrum allerlei nieuwe ontmoetingen zal opleveren. Mensen die naar het centrum gaan voor een kring over de filosofie van Levinas ontmoeten en bijvoorbeeld mensen die zich gaan professioneel bezighouden met buurtzorg of een groep die zich interesseert in de geloofsopvoeding van hun kinderen. Al die verschillende mensen ontmoeten elkaar tijdens de pauze bij de koffie en delen hun ideeën en ervaringen. Of er worden aan het eind van de avond bij de bar interesses gedeeld. Doordat verschillende mensen elkaar ontmoeten die elkaar anders wellicht niet waren tegengekomen, ontstaan er allerlei interessante kruisbestuivingen.

Naast de kortere lijntjes tussen gemeenteleden onderling en predikanten hopen we dat het een werkelijk beziëld huis wordt. Een plaats waar christelijke spiritualiteit concreet wordt in een maatschappij waar deze steeds schaarser wordt. Een frisse bron om je aan te laven.

Je kunt de functie van 'De Ruimte' ook zien als een 'pleisterplaats'. Pleisteren betekent: de reis onderbreken en rusten en voedsel tot zich nemen. Dit woord is trouwens weer afgeleid van peisteren dat 'weiden' betekent. Ons woord 'pastoraat' is ook daarvan afgeleid. Het centrum als een 'grazige weide', midden in een soms hectische en chaotische maatschappij waar veel mensen geen naam meer kunnen maken. Nu het centrum in gebruik is genomen, komen natuurlijk de eerste kinderziekten boven. Zaken moeten nog worden uitgekristalliseerd. Wie opent het huis? Wie mogen er allemaal een sleutel hebben? Wie regelt de bar? Mogen bepaalde activiteiten geld kosten? Het opzetten en realiseren van een nieuw kerkelijk concept is een reis van zoeken en vinden. Een weg die je gaat, in vertrouwen en hoop. Sinds zaterdag 25 mei van dit jaar het Poortgebouw van De Ruimte open is, blijkt er vaak al ruimte tekort.

Ik ben van mening dat dit concept kans van slagen heeft. In ieder geval is voor mij de afgelopen jaren als predikant en theoloog duidelijk geworden dat wanneer de kerk zichzelf niet vernieuwt deze langzaam maar zeker in een museum zal veranderen. Aardig voor een cultureel bezoek op een regenachtige zondagmiddag, maar weinig levend. Het is de uitdaging voor iedere gemeente om zich om te vormen tot een beziëld huis, een pleisterplaats voor de pelgrim ter plaatse; de mens onderweg en toch thuis. 'De Ruimte' wil een brede uitstraling hebben. Laat Elst nu precies in het midden tussen de steden Arnhem en Nijmegen liggen. Pelgrims en zinzoekers zat.

Wie vandaag door Nijmegen fietst ziet allerlei voormalige heilige huizen. Symbool van een vervlogen tijd waarin de kerk duidelijk aanwezig was in de maatschappij. Hebben we ons vandaag teruggetrokken binnen de kerkmuren? Zijn we de laatste restanten van het christendom in Europa? Of bouwen we nieuwe kloosters, beziëde huizen vol verhalen.

Maar wat gaan we dan vertellen?

Heel simpel. De Liefde. Een voorbeeld daarin is de schilder Chagall. Hij bevond zich midden in de chaos van de wereld. Hij ondervond de gevolgen van de Russische revolutie. Hij moest Europa verlaten om aan de holocaust te ontkomen. Toch is de rode draad in Chagalls werk de liefde. Hij zegt: "Ondanks alle moeilijkheden in onze wereld heb ik de liefde waarmee ik opgegroeid ben in mijn binnenste nooit opgegeven, net zomin als de belofte die in de liefde voor de mens besloten is. In ons leven is er, net als op het palet van de schilder, maar één kleur die het leven en de kunst zin geeft, de kleur van de liefde."

Met dit credo kunnen we als kerk buiten de kerk met iedereen in gesprek gaan. Het zijn de kloosters van weleer die de kerk van vandaag uit het moeras van de secularisatie moeten trekken. In Elst hebben we een soort modern klooster gebouw. Met vallen en opstaan is het gerealiseerd. Nu zelfs protestanten hun eigen klooster hebben gebouwd, mag de Augustijnenkerk in Eindhoven niet achterblijven.

Voor verdere info:

Jeroen Jeroense: 'De Kerk als klooster. Zicht op de toekomst.', Theologische uitgeverij Narratio, Gorinchem, 2009.

Jeroen Jeroense: "Afscheid van de volkskerk", Woord en Dienst, 04-02-2006.

RONDE-TAFEL-GESPREK

Deelnemers: Peter Nissen, Jeroen Jeroense en Rein Vaanhold

Peter Nissen:

Hoe hebben de Kruisheren in Uden hun kloosterkapel vorm en inhoud gegeven?

Rein Vaanhold:

Het provinciaal van de Kruisheren besloot enkele jaren geleden het klooster en de kapel te gaan verkopen om financiële redenen en vanwege de vergrijzing van de kloosterlingen met een gemiddelde leeftijd van 85 jaar. De bevolking van Uden, vertrouwd met Kruisheren, schrikt van deze mededeling. Mensen benaderen mij om te zeggen, dat wij niet uit Uden mogen vertrekken en dat onze verhalen niet verloren mogen gaan. Ik vraag dan: wat is dan ons verhaal? Jullie zijn voor ons een belangrijke inspiratiebron, die de tekenen van onze tijd verstaan. Jullie helpen ons bij onze zingevingsvragen. Er zijn in Uden verschillende kerken al gesloten. Wij zijn aan het dolen, waar kunnen we terecht? Zo groeide er een band tussen ons.

Niet wij Kruisheren, niet ik, Rein Vaanhold, wilden doorgaan, maar zij, de Udenaren, zagen iets in ons. Zij riepen ons op om ons verhaal te blijven doorvertellen. Zij maakten ons wakker om ons in te blijven zetten voor deze spiritualiteit. We besloten n.a.v. dit verzoek er geen punt achter te zetten, maar een dubbele punt te plaatsen. Wij willen onze traditie blijven doorgeven om samen met de gemeenschap van Uden er een eigen invulling aan te geven.

Toen herinnerde ik mij de vraag van professor van Melsen, ooit gesteld op een generaal kapittel: "wat vindt U nou de waarde van ons als kloosterorde in deze moderne tijd?"

Hij gaf ons als antwoord: "jullie moeten een onderscheid maken wat wezenlijk is en wat historische vormgeving is. Het wezenlijke moet je vasthouden en zoek voor de historische vormgeving nieuwe vormen en geef in die nieuwe vorm de kernwaarden door: inspiratie, diaconie, samenleven en samen vieren. Wij, religieuzen zijn niet zozeer bezig met de kerk, maar met het vestigen van het Rijk Gods. Met het omvormen van de samenleving die naar het Rijk Gods toegroeit. Dat is onze zaak, dat is onze zorg. Daar willen we ons voor inzetten. Dat is de basisgedachte geweest van het opzetten van onze kloosterkapel in Uden. De verantwoordelijkheid voor het reilen en zeilen van onze kloosterkapel valt onder het provinciaal bestuur. Het blijft dus een project van de Kruisheren en niet van het bisdom. Dat hebben we ook juridisch goed vastgelegd. Dat hebben we ook goed gecommuniceerd met de parochies in Uden. Een kloosterkerk kan een plek worden van spiritualiteit en van concretisering daarvan in de samenleving.

Peter Nissen:

Je zei zojuist dat die vraag om in Uden te blijven kwam van de gemeenschap in Uden. Hoe is die groep op de een of andere manier georganiseerd?

Rein Vaanhold:

De groep bestond uit ongeveer 150 mensen die vroegen om ons verhaal in Uden door te laten gaan.

Ze hebben zich georganiseerd in een stichting. Ze hebben daarmee een status en een gezicht gekregen. En ook belangrijk is dat ze geen groep willen zijn van vrijwilligers, maar een groep zijn die zich ook verbonden weet met elkaar en daarbij is de ontmoeting een wezenlijke pijler.

Peter Nissen:

De tradities van de kloosterordes is niet bekend bij de protestanten.

Hoe geef je daar in onze tijd nu vorm en inhoud aan?

Hoe is dat gebeurt in Elst?

Jeroen Jeroense:

Een aantal gemeenteleden vroeg aan mij om samen eens een klooster te bezoeken.

We zijn toen naar Tongeren gegaan. We kwamen toen in contact met het dagelijks leven in een klooster met hun werk, hun getijden, de stiltemomenten en hun vieringen.

Onze vraag was hun integreer je dit in een doordeweekse manier van kerk-zijn.

Dit hebben we nu vormgegeven in ons ochtend- en avondgebed: we lezen een psalm, er is een bezinningsmoment en we zingen een lied. Zo proberen we het vieren gestalte te geven. Ik merk dat dit een ziel geeft aan de gemeenschap.

Wij, protestanten, zijn vooral gericht op het woord en kennen geen traditie van stilte.

Die stilte, dat stil zijn, heeft de afgelopen jaren een steeds grotere plek gekregen in onze gemeenschap. Dit gebeurt niet alleen in onze kerk, maar ook in onze stiltetuin.

We moeten als kerk zowel letterlijk als figuurlijk meer ruimte geven aan spirituele activiteiten.

Laat dat maar gebeuren.

Peter Nissen:

Is daardoor ook de stijl van jullie zondagse diensten veranderd?

Jeroen Jeroense:

In het begin zeiden de mensen dat onze diensten steeds katholieker werden: kaarsen, verschillende soorten rituelen, meer ruimte voor stilte en meditatie.

Nu zijn ze eraan gewend en het hoort er gewoon allemaal bij.

Peter Nissen:

Rein, hoe is dat bij jullie? Zijn de vieringen veranderd t.o.v. van vieringen in de parochies?

Hebben jullie bijvoorbeeld nog getijdengebeden?

Rein Vaanhold:

Wij kiezen voor pluriformiteit, ook in het kader van de liturgie. We hebben bijvoorbeeld maandelijks een gregoriaanse viering. Volgend jaar is er geen opvolger voor mij. Ik heb de gemeenschap gezegd dat ze nu al bezig moeten gaan hoe het dan verder moet. En nu is er dan ook iedere maand geen eucharistieviering, maar een dienst van woord en communie. Die wordt dan ook niet door mij voorbereid. Er zijn mensen binnen onze gemeenschap die kwaliteiten hebben om ook overwegingen te houden. Hoe dit straks zonder inbreng van de kruisheren eruit zal gaan zien moet nog groeien.

Daarbij moet wel gezegd worden dat het op dit moment vooral ouderen zijn die de diensten bezoeken. De jongeren zijn nauwelijks aanwezig. We zijn wel bezig om via het onderwijs met de jongeren in contact te komen. Ook hebben we bijvoorbeeld concerten en optredens van artiesten.

Herman van Veen bijvoorbeeld heeft over een paar weken twee voorstellingen bij ons.

Herman van Veen bijvoorbeeld heeft over een paar weken twee voorstellingen bij ons.

Herman van Veen bijvoorbeeld heeft over een paar weken twee voorstellingen bij ons.

Herman van Veen bijvoorbeeld heeft over een paar weken twee voorstellingen bij ons.

Herman van Veen bijvoorbeeld heeft over een paar weken twee voorstellingen bij ons.

Herman van Veen bijvoorbeeld heeft over een paar weken twee voorstellingen bij ons.

Peter Nissen:

In de studentenkerk in Nijmegen worden naast de zondagse vieringen door de weeks allerlei soorten activiteiten georganiseerd waar steeds meer studenten aan deelnemen.

Jongeren zijn zeker bezig met zingevingsvragen, maar je moet daar wel nieuwe vormen voor zien te vinden. Je moet er wel voor zorgen dat die doordeweekse activiteiten ook terugkeren in de zondagse liturgie. Zo komt het leven van een geloofsgemeenschap bij elkaar.

Peter Nissen:

Heb je contacten met andere protestantse gemeenten die nieuwsgierig naar Elst kijken?

Jeroen Jeroense:

Er is binnen de protestantse geloofsgemeenschap zeker belangstelling voor de kerk als klooster. Het gaat hierbij niet zozeer om zaken over te nemen, maar je kunt anderen hierover wel aan het denken zetten over andere vormen van kerkelijke gemeenschappen. Het gaat ons hierbij vooral om anderen te inspireren.

Peter Nissen:

Ik merk op dat er in het land verschillende groepen bezig zijn met aandacht voor religie en spiritualiteit. Ik denk aan de dominicanen in Huissen, de carmeliëten in Nijmegen, de boskapelgemeenschap in Nijmegen, de norbertijnen in Heeswijk, de redemptoristen in Wittem, de kruisheren in Uden en hier de augustijnen in Eindhoven. Het zou goed zijn om met elkaar ervaringen uit te wisselen.

Rein Vaanhold:

Dat gebeurt ook. Op initiatief van De Nieuwe Liefde in Amsterdam is er een platform voor dit soort groepen en gemeenschappen. Wel is het zo dat wanneer de initiatiefnemers wegvallen of ophouden dat de continuïteit dan toch gewaarborgd blijft. Hoe ga je dat opvangen?

Daarom zeggen we in Uden heel duidelijk: leg de verantwoordelijkheid van de gemeenschap bij henzelf als groep en laten ze niet afhankelijk worden van anderen. Regel dat goed en legt dat vast.

Peter Nissen:

Het gaat bij dit alles om draagkracht en kwaliteit en verbondenheid met elkaar. Het lijkt me een mooie afsluiting van dit symposium.

Slotwoord door Peter Nissen:

Ik denk dat we ons vandaag op een inspirerende manier hebben kunnen verdiepen over vragen m.b.t. de identiteit van een kloosterkerk, maar ook over de kerk als geheel.

Er zijn op allerlei plekken mooie initiatieven die een richting wijzen en iets van hoop laten zien. U kent allemaal het lied over de kerk van Huub Oosterhuis: 'zo maar een dak boven wat hoofden'. En dat dak is een gebouw, een instituut, maar we zijn het vooral zelf. 'Muren van huid, ramen als ogen, speurend naar hoop en dageraad'.

We hebben dit vandaag gedaan aan de vooravond van de advent, uitkijkend naar een nieuw begin waar we het goede kunnen zien. En dat nieuwe komt niet vanzelf. Het vraagt ook om onze inzet. Dat leert ons ook Augustinus in een brief aan een abt: als er een beroep op je gedaan wordt dan moet je er zijn. Hij schrijft in die brief: "als onze moeder de heilige kerk pastoraal werk van jullie verlangt dan moeten jullie in alle bescheidenheid God gehoorzamen".

Om dat te kunnen doen heb je wel mensen nodig. We hebben vandaag gehoord over dromen en idealen. Maar om die waar te maken hebben we mensen nodig. Zo'n mens is Joost Koopmans. We wensen hem nog vele werkzame jaren hier in deze gemeenschap rond deze kloosterkerk. Joost, het ga je goed!

Zie ook: www.kruisherenskapel.nl en www.pg-elst.nl

Dit verslag is opgetekend door Peter van Hasselt
9 december 2013

